

Colonia, florentissima illa metropolis ad Rhenum inferiore sita, quae saeculo XII. et XIII. in rebus publicis regni Germanici primas fere partes agebat, cuius archiepiscopi ad latus modo imperatorum, modo vero contra eos summam auctoritatem sibi vindicabant, cuius cives divitiis excellebant et longe ultra imperii fines gloria pollebant, etiam de historia eius temporis optime merita est. FridERICI I. temporibus, dum Rainaldus archiepiscopus summam rei publicae curam gerebat, opus coeptum est, quo res domi militiaeque a regibus praesertim gestae traderentur. Chronicae regiae nomine, quo iam saeculo XI. Lantbertus Tuitiensis eiusmodi historiam significabat¹, ipse auctor usus est², neque habemus, cur eo reiecto alium substituamus titulum³ (*Annalium Coloniensium maximorum*), qui partis praecipuae editori (SS. XVII) placuit.

Opus vero, quod nunc plenius quam antea exhibemus, cuius partes in diversis magnae nostrae collectionis tomis lucem viderunt, neque uno tempore neque eodem consilio et pari successu est susceptum et ad finem deductum, et quamquam complures eius codices temporis iniuriam effugerunt, nullus tamen librum integrum et genuinum exhibet. Hic vero etiam varias induit formas, quarum rationem et nexum ut perspiciamus, primum codices superstites recenseamus oportet.

A 1. *Codex bibliothecae comitis de Ashburnham, Libri nr. 1586, membr. s. XII. ex. vel XIII. in.*⁴ Folio primo manus saec. XV. ex. annotavit haec: Iste liber pertinet

1) V. Heriberti c. 4, SS. IV, p. 742: Quotiens cum imperatore Romam ierit et redierit utque augustus arcem imperii, res Italiae moderando disposuerit, potius regiae videtur inscribendum chronicae quam in laudem sancti violenter inflectere. Non hunc quidem solum librum, sed historiam eius argumenti Colonienses regiam chronicam vocaverunt. Aliter de loco sentiendum est in Cat. archiep. Colon. I, SS. XXIV, p. 343: multa et cronice regie dignissime inserenda per omnem Ytaliā operatus est (Rainaldus). 2) a. 1147, p. 83; a. 1158, p. 99. 3) Cf. quae

Wattenbach, GQ. II, p. 338, contra Iansenii et K. Pertzii sententiam monuit. Ita etiam Platner in versione Germanica p. XXVII. 4) Non s. XI—XII, ut 'N. Archiv' IV, p. 611. ex catalogo impresso repetitum est.

domno Hermanno, scilicet pastori in Enstorp¹, quibus alia manus saec. XVIII. subiunxit: Bibliotheca Steinfeld²; tertia inscriptio, duabus illis antiquior, iam erasa est. Continet folia 146. Incipit fol. 1^a. sic: Anni Tiberii Caesaris. Anno dominicae incarnationis quingentesimo 76, Urbis vero condite 1327, Tiberius Constantinus genere Trax, 55mo loco ab Augusto imperium accipiens, coronatus est etc. Desinit a. 1175. verbis: Qua necessitate caesar impulsus, per omne Teutonicum regnum directis nunciis, novum exercitum adunari precepit. *Librum mense Octobri a. 1857. G. H. Pertz invenit et annos 1138—1175. descripsit; priorem partem, annos 1001—1137. anno sequenti filius eius K. Pertz, qui editionem tomo 17. Scriptorum paravit. Postea V. Cl. Liebermann nonnullos primae partis locos enotavit et quod iam editor ille intellexit, non tamen satis lucide proposuit, usque ad a. 1106. Ekkehardi chronicon hoc codice contineri, non novum opus ex illo aliisque fontibus confectum, confirmavit. Codex quamvis satis accurate exaratus, mendis tamen non caret³, quae aliorum ope tollere licet.*

A 2. Codex Vindobonensis nr. 3382 (Sal. 31. B), chart. s. XV, cuius brevis notitia in Annalibus nostris data ('Archiv' X, p. 547) non parvam mihi expectationem fecit, quam, cum librum a. 1876. in bibliotheca aulica ditissima evolverem, nequitiam falsam esse, mox intellexi. Postea

1) In palatinatu superiori ad fluvium Vils. P. 2) In Alsatia inferiori. P. 3) Exempla haec K. Pertz attulit:

A 1.

.... etiam Babylonici regis legati conventui principum se praesentes exhibent, inter alia pollicentes, si, victis Antiochenis,

amicum cum universis Sarracenis habeant.

.... nunciatum est eis, quod rex Babyloniorum Ascalonam venisset cum innumerabili multitudine paganorum, ducturus Francos, qui Iherosolimis erant,

exercitum Babyloniorum Ascalonae esse, contenderunt obviam illis etc.

B.

.... etiam Babylonici regis legati conventui principum se praesentes exhibent, inter alia pollicentes, si, victis Antiochenis, etiam Turcos de Hierosolyma pepulerint, dominum suum fratrem et amicum cum universis Sarracenis habeant.

.... nunciatum est eis, quod rex Babyloniorum Ascalonam venisset cum innumerabili multitudine paganorum, ducturus Francos, qui Iherosolimis erant, in captivitatem et expugnaturus Antiochiam, sicut ipse praedixerat; aliter autem Dominus statuerat. Itaque cum in veritate comperissent hi, qui Hierosolymis erant, exercitum Babyloniorum Ascalonae esse, contenderunt obviam illis etc.

codicem huc benevole transmissum diligenter examinavi et ope V. Cl. Holder-Egger usus describendum curavi. Foliis constat 199, manu perspicua, sed parum eleganti exaratus in charta humiditate nonnullis locis lacera, a librario, qui vetustius exemplar satis fideliter, sed non sine erroribus reddidisse videtur. Incipit in medio Ekkehardi chronico a Francorum historia (De origine Francorum p. 115), desinit in historia a. 1220, quam ita abruptam videmus, ut compluria deesse pateat. Usque ad a. 1175. in universum cum A 1 convenit, sed non uno loco veram lectionem servavit. Saeculo XII.¹ quaedam inseruit ad comites Cappenbergenses spectantia, quae tum vita Godefridi Cappenbergensis tum diplomatibus confirmantur, neque tamen ex illa sumta esse possunt. Certe sive ipsum hunc codicem sive exemplar in eo exceptum in monasterio Cappenbergensi scriptum esse, verisimile est. Praeterea uno tantum loco narrationem primaevam librarius ampliasset videtur².

A 3. Codex Guelferbytanus Extrav. 302. 1, membr. s. XIII, novem folia formae minimae, excerptis ex Caesarii Heisterbacensis libro de miraculis s. Mariae quaedam³ inseruit ex codice A 2 simillimo. Apographi, quod in bibliotheca Hannoverana inter Gruberi schedas exstabat⁴, exemplar iam ante multos annos feci. Nunc vero ipsum codicem a V. Cl. de Heinemann, bibliothecae praefecto, benevole transmissum excussi, eoque lectionem Vindobonensem in levibus quibusdam emendari, plerumque vero confirmari, intellexi.

B 1. Codex Guelferbytanus Augustanus 74. 3, membr. fol. min. saec. XIII, olim Liber Sancti Pantaleonis in Colonia. Qui abstulerit anathema sit inscriptus⁵, postea pars suppellectilis Ioannis Campii, canonici et scholastici ecclesiae S. Mariae et Catherinae oppidi Meifelden (?), tunc bibliothecae Matthiae Beechs (vel Beeck) illatus est, cuius filius Petrus eum Henrico ab Eickholtz assessori camerae imperialis Spirensis dono dedit. Liber non una manu exaratus 191 foliis constat, quorum nonnulla post sunt inserta, nonnulla fortasse aliis remotis substituta. Praeterea volumini compingendo duplex folium adhibitum erat, quod alius chronicae nostrae recensiois continet fragmenta, ex vetustiore ut videtur exemplari seposita⁶. Codicem iam ante

1) a. 1121. 1125. 1152. 2) a. 1133. 3) ex a. 1193. 1196—1199. 1204. 1205.

4) V. Arch. XI, p. 346. Hoc K. Pertz, SS. XVII, p. 728, numero 3 insignivit; idem sane est quod p. 848. attulit. Miro vero errore lectiones, quas olim ex Freheri editione enotaveram, codici illi tribuit.

5) De versibus initio scriptis v. infra p. XIV.

6) Foliorum forma, maxime latitudo ab hoc codice differt, ita ut ad eum olim pertinuisse haud possint.

40 et amplius annos accurate contuli et ('Archiv' VIII, p. 643) descripsi, nunc iterum humanissime nobiscum communicatum relegi. Hoc loco monuisse sufficiat, initio imagines quasdam inveniri, f. 178. genealogiam Karolorum, f. 226. Ottonum et sequentium imperatorum usque ad Fridericum II. esse delineatam. Chronica ab Ekkehardo plane diversa incipit ab orbe condito, finitur a. 1237.

B 2. Codex bibliothecae civitatis Lipsiensis II. 70. a., membr. s. XIV. ex. fol. min., continet f. 36—80. Chronicae regiae partem posteriorem inde ab a. 1162, praeterea f. 81 sqq. fragmenta quaedam prioris partis (v. 'Archiv' l. l. p. 649), f. 1 sqq. versionem huius Germanicam. Liber procul dubio ex B 1 descriptus nonnulla haud magni momenti omisit, nihil novi addidit.

C 1. Codex Romanus Vaticanus Christinae reginae nr. 521, membr., saec. XIII. ex. duabus columnis exaratus, foliis constat 52, quibus Historia annorum 700 (incipit: De Tyberio qui Abscimarum LXII. Anno gratiae 700. Tyberius etc.) —1237. continetur. Liber quamvis non paucis maculis aspersus et singulari verborum scribendorum ratione conspicuus — sunt, quae eum in Italia vel Gallia scriptum esse ut statuamus suadere possint —, non raro genuinam lectionem servavit et ad varias chronicae regiae recensiones cognoscendas et recte iudicandas non parum facit; id quod in prima nostrae collectionis editione non satis intellectum esse, dolemus. Iam iis usus sum quae a. 1859. V. Cl. W. N. du Rieu, nunc bibliothecarius Lugdunensis, diligenter enotavit, postea VV. Cl. Simonsfeld et Mau exscripserunt.

C 1^a. Codex Berolinensis Lat. in 4to nr. 65, chart. s. XVIII, annos tantum 964—1162. ex C 1 descriptos continet.

C 2. Codex Bruxellensis nr. 467, ita inscriptus: Liber Sancte Marie in Aquisgrani et canonicorum ibidem manentium. Qui abstulerit anathema sit, membr. s. XIII. medio duabus columnis non una manu scriptus, nunc 159 foliis constat, sed magnam initio habet lacunam, cum post fol. 1^a. et 1, qui inverso ordine compaginata sunt, fol. 2. tempore Samsonis iudicis (verbis: Ascanius autem cum regnasset annis) desinat, f. 3. a. 583. in historia Mauricii imperatoris pergat (quod annis 21. Hic 2. imperii sui anno consul appellatus etc.). Liber Ottonis scabini Nussie nomine conspicuus (v. infra) duabus constat partibus, quarum prior negligentius scripta cum B 1 ubique ita convenit, ut ex

eo manasse videatur¹, post a. vero 1138. f. 64. longiorem locum Prophetia sancte Hildegardis inscriptum intercalavit, altera vero, quae alia manu novo incipiente quaternione exarata est², quam proxime ad C 1 accedit, neque tamen ex hoc ipso descripta. Liber primum a K. Pertz, postea a memet ipso dum Bruxellis bis versabar excussus est; lectiones vero eas tantum repetendas duxi quas non aperto calami errore natas esse facile est intellectu.

D 1. Codex Wirceburgensis, chart. fol. nr. 81, olim collegii societatis Iesu Molshemii ex liberalitate serenissimi cardinalis et episcopi Argentinensis Caroli ducis Lotharingiae (1592—1607), s. XVI. vel XVII. in., varia historiae Coloniensis monumenta complectitur, et chronicae quae dicitur praesulum Coloniensium fol. 45'—60. Annales inserit annorum 1238—1249, quos recte Chronicae regiae continuationem dicas.

D 2. Codex archivi civitatis Coloniensis, chart. s. XVII. fol., idem opus his annalibus auctum praebet. — Utroque V. Cl. Cardauns usus est, qui D 2 non ex D 1 descriptum, neque ex eodem fonte eos haustos esse, recte statuuisse videtur.

Codicibus his examinatis et inter se collatis, plures chronicae nostrae recensiones distinguendas esse, recte K. Pertz intellexit; quod postea Lehmann³ alii comprobant et accuratius exponere conati sunt, neque tamen ubique earum indolem et originem, subsidiis necessariis destituti, satis assequi potuerunt.

Nunc ex codicibus A 1 et 2 satis constat, hanc chronicam ita esse conditam, ut Ekkehardi chronicon universale inde ab a. 1106. continuaret. Magnam vero continuationis partem ex Annalibus Paderbornensibus sumtam esse, Scheffer-Boichorst luculenter docuit⁴; eosque ad a. usque 1143. Coloniensis exscripsit, ita tamen, ut de Conrado rege sive ex alio fonte⁵ sive ex propria rerum cognitione⁶ non pauca addiderit. Haec neque certis temporum notis neque

1) Quae vero in B 1 aliis erasis posteriori manu scripta sunt a. 965. in C 2 haud transierunt. 2) Librarium Francogallicum quaedam

verborum formae probant: Ostiensis, cecis (= cesis); Colonientium, assentione; Fransia, Brabansia, mansipare, innotessi, reconsiliare; scribitur etiam cisma; adque; ap, ipidem; cumparatio, et quae sunt eiusmodi. Rarius similia in C 1 leguntur, sed contemptus (= contentus).

3) De annalibus qui vocantur Colonienses maximi quaestiones criticae. Berol. 1867; Platner in versionis Germanicae praef. 4) Annales

Patherbrunnenses p. 7 sqq. 5) Bernheim, 'Forschungen' XV, p. 251 sqq. Cf. Wattenbach GQ. II, p. 338. 6) Nota, quod a. 1147.

'regiae chronicae' mentio infertur.

copiosa narratione se commendant¹; nonnulla ex populi ore², alia ex relationibus scriptis³, quales tunc temporis late propagabantur, hausta sunt. Neque primis Friderici I. annis auctor ab erroribus cavit, sed vivida oratione res gestas exposuit⁴ et maxime in eis versatus est, quae Rainaldus cancellarius, postea archiepiscopus Coloniensis, egit, litteris ab eo scriptis adiutus⁵. Ubi tales vero deficiunt, etiam de expeditionibus Italicis narratiunculas incertas exhibet⁶. Annis vero 1161. et 1162. Burchardi notarii epistolam nactus, de Mediolano expugnato fuse et accurate refert; a. 1161. etiam Victoris IV. epistolam inserit. Hunc verum papam habet, Alexandrum Rolandi nomine⁷ prosecutus, sed aequis satis verbis⁸ de eo iudicans, et animum imperatori primum exprimens. Haec omnia non singulis annis esse annotata, sed uno tempore conscripta, tum disertis verbis⁹, tum universo narrandi modo docemur. Neque quae sequuntur usque ad a. 1175, in quo desinit codex A 1, alii auctori tribuerim, quamvis multa brevius sint narrata et ea tantum accuratius exposita, ubi epistolae vel chartae praesto fuerunt, e. gr. pactum Romanorum cum Friderico imperatore (a. 1167), epistola eorum Coloniensi archiepiscopo missa (a. 1172); alia brevius ex auditu relata¹⁰. Maior operis pars fortasse iam c. a. 1170. absoluta erat, quo eius vestigia in Annalibus Aquensibus deprehendere mihi videor¹¹. Sequentia vero non ante a. 1176. scripta esse, verba ante 1171. inserta docent: qui per quinque fere degens annos¹². Quocum optime convenit lectio in codice A 2 servata, ubi de schismate ecclesiae agitur (a. 1156): et usque in hanc diem huius scismatis

1) Cf. quae Lehmann p. 30 sqq. exposuit eoque praesertim duce in notis attuli. 2) Huc procul dubio pertinent quae a. 1140. de feminis Weinsbergensibus referuntur. Cf. verba a. 1142: prudenti et satis necessario omni regno usus consilio, quo animadvertit posse una femina pacificare omnia. Idem ingenium et similem narrandi modum deprehendes in descriptione expeditionis in Terram Sanctam a Conrado rege a. 1148. susceptae. 3) a. 1147. de Ulixibona capta. 4) Saepius vocabulo ecce usus est, ut ad ea quae sequuntur attentius legenda invitet; a. 1155. 1158; a. 1156. imperatorem loquentem inducit. 5) a. 1158. 6) Cf. a. 1159. 1160. 7) Aliter cod. A 2 a. 1164. 1170; sed haec quin postea mutata sint, non est quod dubitemus. 8) a. 1161: Alexandrum pro apostolico, nescio an odio imperatoris an respectu iustitiae excolebant. 9) a. 1158: per triennium in obsidione . . . insudavit; a. 1163. memorat quae a. 1165. gesta sunt. 10) a. 1177: sicut a fidelibus peregrinis relatum est. 11) SS. XXIV, p. 33. 38. Si aliter statuas, haec vel ex communi fonte vel ex ipsis Annalibus Aquensibus a Chronicae regiae auctore sumta sint, oportet. 12) De Christiano archiepiscopo Moguntino sermo est. In continuatione a. 1183. recte dicitur: per 11 fere annos, quare A 2 numerum mutavit. Cf. 1172: Innumeris usque hodie talibus per Angliam fulget miraculis.

perseverat periculum¹. Auctorem Coloniae vixisse, ubique patet; ibi chartas et epistolas illas invenit; quae in urbe et vicinis terris, Anturnaci, Regiomagi, Xanti, apud Frisones, in dioecesi Atrebatensi acciderunt, etiam leviora, inundationes aquarum, miracula patrata², pari diligentia ac bella in Italia et Oriente gesta in annales retulit. Monasteriorum vero nusquam mentio fit. Quare canonicum ecclesiae cathedralis auctorem habeo. Neque vero de Burchardo illo cogitaverim, cuius epistolam de excidio Mediolanensi exscriptam videmus³, qui se quidem 'B. Coloniensis porfirogenitum et primitivum filium' inusitato titulo dicit, sed notarius imperatoris fuit, ipsum diutius prosecutus, postea, ut videtur, ab eo ad Saladinum missus est, vicedominus Strasburgensis factus⁴, ita ut eum Coloniae degisse et res inferioris Germaniae memoriae tradidisse vix statui possit. Neque archiepiscopos Rainaldum, cuius laudes auctor valde celebrat, nec Philippum operi ansam dedisse⁵ vel materiam suppeditasse, verisimile est, cum alias rerum graviorum notitia auctor⁶ vix ita destitutus esset, ut ipse fatetur vel brevi et ieiuna narratione indicat. — Qui catalogum archiepiscoporum Coloniensium Philippo sedente composuit chronica hac usus est⁷; multa vero habet ab ea prorsus aliena, ut de eodem auctore nullo modo cogitari possit.

Saeculo XII. vergente liber prima auctus est continuatione. Quae de schismate a. 1176. 1177. sopito referuntur, quamvis cum prima parte non pugnent⁸, praeterea singula

1) Haec etiam a. 1170. scribi potuisse, non est quod moneamus.

2) Cf. a. 1170. 1172. 1174. — De sanctorum reliquiis Coloniam et Bunnæ translatis v. a. 1164. 1166.

3) Verba: adeo ut nos, qui iuxta solium domni imperatoris eramus, ruinam machinae veriti excuteremus ex epistola descripta id probare nequeunt; nam eodem modo continuator a. 1218. sqq., ubi Oliveri epistolae materiam praebuerunt, saepius nos retinuit, quamvis aliis locis: fideles, christiani etc. scripserit. Neque Burchardo, imperatoris notario, verba tribuerim a. 1158: Nec vero omnia quae in illa obsidione gesta sunt describenda suscepimus, quia nec nostrae cuncta patent cognitioni, quoniam qui singula describere vellet modum Regiae Cronicae excederet, licet a nonnullis haec studiose perscripta noverimus.

4) V. Wattenbach, G. Q. II, p. 339. Cum eo faciunt Platner p. XXVI. et Cardauns, p. LXII. Sed aliter sentit Lehmann p. 49.

5) V. quae contra hanc K. Pertzii sententiam Lehmann p. 46 sqq. monuit.

6) Cf. a. 1168: sed qualis legatio fuerit (Philippi et aliorum) preter eos et regem latuit. Cf. Lehmann p. 48.

7) Ita recte Cardauns, SS. XXIV, p. 333, statuit. Pauca vero verba de Frederico archiepiscopo scripta quae cum secunda recensione conveniunt aliunde sumta esse putarim.

8) Cf. verba a. 1176: ammonitus per Dei misericordiam domnus imperator iusticiae cedere cum iis quae supra p. X. n. 8. attuli.

verba alium scriptorem indicare videntur¹. Historia brevis parum temporum curam habet; a. 1181. 1182. memorantur quae a. 1185. acta sunt; res notissimae, ut Heinrici Leonis exilium, Heinrici VI. nuptiae, minus accurate traduntur; errores abundant et scriptorem fontibus destitutum arguunt. Anno 1188. litterae Urbani papae inseruntur, sed quae mox de papa legatum mittente addita sunt ad Gregorium VIII. spectant, cuius successionem fastis post intulit. Nihilominus inde ab hoc fere tempore narratio copiosior procedit, expeditio praesertim Friderici I. in Terram Sanctam suscepta fusius exponitur, ut relationem scriptam auctor adhibuisse censendus sit, cui quaedam ex vaga fama nata sunt inserta². Non semel³ ad populi rumorem provocavit, sed etiam epistolas quas nactus est recepit, et res non solum in Germania et Italia, sed etiam in Francia, Hispania, Ungaria gestas, quantum potuit, memoriae tradidit, quam maxime vero expeditiones in Terram Sanctam prosecutus, de historia saeculi XII. exeuntis, XIII. ineuntis optime meritus est. Imperatoribus addictus, quae archiepiscopi Philippus et Adolfus contra eos egerunt tacuit⁴ quidem, alia vero satis candide exposuit, Adolphi causam defendens, tam cum Ottonem IV. regem eligendum duceret, quam postea cum 'gravissimum et impossibile ipsi fuisset cunctis pene principibus contraire et contra eorum voluntatem et consensum pro suo velle Romanum imperium disponere', ideoque Ottonis partes relinquere et cum Philippo pacem facere satius iudicaret. Hunc antea ne ducem dicat plerumque 'Suevum' nominat, nonnumquam vero iam regis nomine salutatur. Eidem scriptori usque ad annum 1199. continuationem deberi, verisimile est; quamvis ultimam eius partem temporis decursu additam esse pateat⁵; neque diu post calamum deposuit⁶. Id quod etiam codice A 2 comprobatur, ex quo primaevam huius operis formam iam cognovimus necnon novam continuationem accepimus.

Etiam hanc Coloniae sive prope Coloniam scriptam

1) Verba: scismate sanctae ecclesiae; unitas sanctae matris ecclesiae. Saepe verbis sacrae scripturae loquitur (a. 1198. 1199.); vel vulgi dicta infert (a. 1198: ut necessitatis proprium est; a. 1199: sicut ea etas sepius prodiga est et improvida; sicut res est inquieta felicitas). 2) V. p. 146. n. 1. 3) a. 1197. 1198. Ex vago rumore nata esse videntur, quae a. 1195. 1199. de Isaaco mortuo et restituto narrantur. Vocabulo nostri, quo saepius auctor utitur, litteras alienas indicari, Lehmann p. 57. opinatus est. Sed 'nostri' etiam alio loco occurrit. 4) Cf. Lehmann p. 55 sqq. Qui minus recte de monacho S. Pantaleonis cogitat. 5) Nam quae a. 1195. et 1199. de Isaaco imperatore Graeco narrantur inter se pugnant. 6) Anno certe 1204. quae falso de imperatore Isaaco retulerat emendasset; ut in recensione secunda sunt ommissa.

esse, primo patet aspectu. Ex uno loco fortasse coniici posset, in Xantensi oppido eum degisse¹; non multum tamen huic coniecturae indulgere velim. Certe potissimum in iis versatur narratio quae ad Coloniam spectant. Non singulis quibusque annis res calamo datae sunt; a. 1200. Moguntinensem ecclesiam pluribus annis legitimo pastore caruisse, narratur; a. 1201. etiam de anno sequenti refertur; a. 1204. ad id provocatur, 'quod postea rerum exitus approbavit'; a. 1209. traduntur quae sequenti acta sunt; a. 1210. quae a. 1213. demum evenerunt. Ubique animum deprehendes ecclesiae propensum; initio cum Colonia auctor partes agit Ottonis regis; valde luget 'discordie incentivum ac fomitem, ecclesiae detrimentum' eo factum, quod Adolfus archiepiscopus ad Philippum transisset eumque regem consecrasset. Nihilominus postea hunc regem agnoscit, immo non mediocri laude effert. Chronicam regiam recte etiam hanc magni operis partem vocaveris, cum ubique eum qui regalem coronam Aquisgrani obtinuerit tamquam legitimum regem celebret. Quae Coloniae et circa Rhenum gesta sunt auctor bene habuit comperta et multa notatu digna retulit². Res vero longinque gestas plerumque ex incerto rumore accepisse videtur, ideoque in iis enarrandis errores etiam graviores commisit³. Nonnumquam eadem vel iis similia ac alter Chronicæ regiae continuator tradit, minime vero eius opus novisse videtur⁴; sed quae Coloniae narrabantur uterque calamo excepisse censendus est. Usque ad a. 1217. narratio uberius progreditur, nec tamen haec uni auctori certo certius tribuerim; de annis 1218. et 1219. multo brevius refertur; in a. 1220. desinit codex, et quousque filum extenderit, non liquet.

Eodem vero tempore Chronica regia novam, ut ita dicam, formam induit; id quod in monasterio Sancti Pantaleonis prope muros Coloniae sito factum esse, satis constat. Immo novum prorsus opus hic conditum est, quale in codicibus B et C, sed ne in his quidem eiusdem tenoris, continetur, ut saltem duas recensiones distinguamus oporteat.

1) a. 1202: in festo s. Crucis Xantum preteriens; id quod Coloniae constitutus cur annotaverit, vix intelligas. Nam quod dicit a. 1205: Nusiam pretergressus, et post: Coloniam preteriens, nulla diei indicatione adiecta, cum illis vix comparare licet. 2) Cf. quae Winkelmann de brevi fragmento hucusque noto monet, 'Philipp' I, p. 370 n.

3) a. 1208. filiam regis Arragonum paganam dicit; a. 1210. Saladinum obiisse narrat; eodem anno res Ungaricas turbat; a. 1217. lantgravium Thuringiae Ludovicum dicit, cum Hermannus intelligi debeat. Haec in alteram continuationis partem cadere, animadvertere velis. 4) Uno tantum loco eadem verba leguntur, sed breviter ea et quae cuique se praeberere poterant: Renu superius et inferius clauditur.

Codici B1 hi praemissi sunt versus:

Cronica dicor ego, mendacia cuncta relego,
Mundi principio temporis acta scio.
Munus munifici custodis Theoderici
Letor ego dici; pagina plana michi.
Pantaleon, multos codices eque michi cultos,
Quos fecit scribi, contulit iste tibi!
Auri splendore nitet ara, chorusque colore,
Theca libris: studii sunt tria signa pii.

His non auctorem libri, sed eum indicari, qui codicem monasterio dono dedit, fortasse eum scribi iussit, primo patet aspectu.

Eorum loco alter Codex (C2) hos habet:

Cronica dicor ego, mendacia cuncta relego,
Mundi principio temporis acta scio.
Hoc perfecit opus iustus pius Otto, scabinus
Nussie, precibus nostris; dilexit et hic ius.

Quibus testibus 'Otto scabinus Nussiae' opus perfecit¹, precibus adductus nescio utrum canonicorum S. Mariae Aquensis, ad quos codex pertinuit, an monachorum Sancti Pantaleonis, qui virum scientia iuris conspicuum ad hunc librum conficiendum permovissent. Attamen ne eum quidem auctorem praedicare ausim. Trithemius Godefridum monachum Sancti Pantaleonis rerum scriptorem laudat². Sed de hoc nihil prorsus constat³, neque Trithemii auctoritas tanta est, ut eius fide Godefrido annalium usque ad a. 1237. continuatorum gloriam, qua diu potitus est⁴, vindicemus. Et certe, complures in hoc opere conficiendo desudasse, verisimile est.

Primum, Ekkehardi chronico reiecto, nova historia universalis composita est inde a Nini temporibus. Et huius quoque duplex exstat recensio, altera uberior in codice B, altera nonnullis locis brevior et aliter disposita in C1. Qui cum anno demum 700. incipiat, de prima quidem parte iudicare haud possumus; saec. VIII. et IX. C1 longius a fontibus recedit quam B, nonnulla addit, rerum ordinem mutat, nonnullis locis operis imperfecti speciem praebet.

1) Hoc de exemplari facto intelligendum esse, ut Böhmer, *Fontes* II, p. XXXV, et Wattenbach II, p. 340. statuerunt, non puto. Neque vocabulum 'perfecit' ita interpretor, ut 'allerhöchstens auf einige Schlusssätze sich beziehe' (Böhmer l. l.). 'Scabinus Nussie' nullo modo agnomen monachi cuiusdam haberi potest; sed, si non monachus, certe clericus, nisi valde fallor, etiam scabinus eligi potuit. 2) Ann. Hirsaug. praef. 3) Cf. Lehmann p. 50 n. 4) Primus Freherus, ultimus Böhmer opus hoc nomine inscripserunt.

Inde ab Heinrici I. vero tempore, quo nova quasi chronicae pars incipit, alia est harum recensionum ratio; nam eo praesertim differunt, quod in C1 desunt quaecumque B ex Historia monasterii Brunvillarensis recepit; praeterea annis 1096. sqq. nonnulla omittuntur, alia alio ordine traduntur, pauca etiam adduntur, ex iisdem fontibus hausta quibus etiam recensio codicis B usa est. Quam hac parte recentionem esse, non possumus quin statuamus. Quae cum ita sint, C1 et B1 ex vetustiori exemplari sumti sint oportet, ita quidem ut C1 usque ad a. 919. novam praebeat recensionem, postea verius quam B1 opus in monasterio S. Pantaleonis confectum exhibeat, quod inde ab a. 1162. etiam C2 praetulit.

Fontes vero quos iam in prima recensione adhibitos videmus¹, praeter Ekkehardum, ex quo quam plurima ad verbum auctor retinuit², hi sunt: Orosius, Iustinus, Methodius, Beda de temporibus³, tam Pauli quam Landolfi historia Romana, Regino, liber de miraculis mundi, Gesta regum Francorum⁴, Gesta Treverorum, Catalogus pontificum Romanorum, Vitae Hilarii, Servatii, Lamberti, Annales S. Albani⁵, fortasse etiam Brunvillarenses⁶. De Colonia eiusque pontificibus pauca tantum comperta habuit auctor eaque partim fabulosa⁷. Postea demum, ut videtur, sive ipse sive alius quidam Historiam Brunvillarensem nactus, ex ea saeculi X. et XI. historiam ampliavit. Ubi vero Coloniensis ille Ekkehardum ex Annalibus Paderbornensibus continuandum suscepit, Sancti Pantaleonis monachus presso pede eius vestigia secutus est, plerumque ipsa verba retinens, sed longiorem narrationem abbrevians, aliquoties

1) K. Pertz complures recenset, quorum vestigia frustra quaesiveris; alios praetermisit. V. Cl. Krusch sollerti opera haec examinavit et singulos locos, quantum fieri potuit, ad veros fontes reduxit. Lehmann p. 17 n. hanc rem intactam reliquit, quamvis apud Eccardum plenum operis tenorem legere potuisset. 2) Inde errorem natum esse, quod auctor primae partis ab Eccardo editae saeculo XI. ex. vel XII. in. scripserit, satis notum est; cf. 'Arch.' VII, p. 644. 3) Chronici de 6 aetatibus mundi certa vestigia nulla reperi; neque Isidori. Sed chronico quodam usus est ex Hieronymo derivato, sed diverso; cf. e. gr. Erictonius, filius Vulcani, currum et Troilus primus quadrigam iunxisse feruntur, et alia eiusmodi. 4) Exstant in codice olim Sancti Pantaleonis, nunc Guelferbyitano inter Gudianos nr. 131, fol. 87—112, manu s. X. nitide scripta. 5) V. Lehmann p. 20 sqq., qui Annales Hildesheimenses comparavit, Scheffer-Boichorst p. 21; Schum, 'Jahrb. d. St. Albans-Klosters' p. 98 sqq. 6) a. 1054. De aliis etiam minus constat. Sed nescio cur Lehmann p. 19. rem in dubium vocare voluerit. 7) a. 716, p. 14. de Agilolpho episcopo, quae cum Vita s. XI. scripta non plane conveniunt.

res praesertim Colonienses¹ accuratius exponens, notis domesticis, ut videtur, adiutus²; etiam catalogum abbatum monasterii sui, ut in prima libri parte coeperat, continuat, praeterea pauca aliunde sumpta addit, quae ex Annalibus deperditis Rosenfeldensibus repetenda esse videntur³. Paderbornenses et ipsum evolvisse, nullo loco probatum censeo, neque in priori parte⁴ eos adhibuisse videtur⁵. Annis 1152—1157. narratio longius a primaeva Chronicae regiae forma⁶ recedit; postea vero (1158. 1164—1175) ita inter se conveniunt, ut, si abbates S. Pantaleonis excipias, — et in codice C1 ne hi quidem leguntur — vix verbum mutatum vel additum invenias. Quod quomodo factum sit, nondum satis perspicui potest. Nam horum annorum historiam alteri deberi scriptori⁷, si Chronicae regiae originem recte exposuimus, statui nequit. Prima vero continuatione monachus S. Pantaleonis more antea consueto usus est: nonnulla addidit vel mutavit⁸, quaedam aliter disposuit, interdum eo permotus, quod annum a paschali tempore incipit, dum antea inde a

1) Nota praeterea quae a. 1150. de incendio ecclesiae Traiectensis et cruce illaesa in ecclesia s. Bonifacii monet. 2) a. 1112. 1113. 1114. 1122. 1146. 1150. 1152. Lehmann p. 10 sqq., cui Platner p. XVII. assentitur, haec ex catalogo abbatum S. Pantaleonis repetenda duxit; postea de annalibus S. Pantaleonis loquitur. Quod in medio relinquo. 3) a. 1111. 1113. Haec ad Annales S. Albani retulit Scheffer-Boichorst, eorum exemplari addita fuisse, statuit Schum; sed etiam a. 1083. auctor iis usus esse videtur. Qui nuper Annales illos restituere conatus est, Buchholz, 'Die Würzburger Chronik' p. 66 sqq., haec praetermisit, sed unum primae recensiois locum (1115) iis vindicavit. Huius vero auctor minime eos novisse videtur. 4) Scheffer-Boichorst p. 22. recte non ante a. 1106. Annales Paderbornenses adhibitos esse contendit, p. 63. vero etiam secundae recensiois (id est primae partis) auctorem ex iis hausisse statuit; sed minime hoc probavit. 5) Unus est locus, a. 1179. mors Meinfridi comitis, qui ad Ann. Paderb. accedere videtur, cuius fontem indicare nequeo; cf. Schum p. 99. 6) Non tamen est, cur cum Lehmanno p. 10. et Platnero p. XX. non solum alium codicem sed aliam iam deperditam recensioem adhibitam esse statuamus. A. 1157. et 1161. auctor qui postea scripsit res melius disposuit; verba de Alexandro addita et a. 1158. verba post archiepiscopus recentiore scriptorem arguunt. Vocabula feudo a. 1157, quod afferri posset, etiam primus auctor uti potuit. De loco a. 1164. v. quae ad a. 1162. p. 113. n. 1. monui. Quae Lehmann p. 13. ab auctore recensiois I. potius addita quam in II. omissa putat, levi sane coniectura nituntur. 7) Ita Platner p. XXV. Si hunc etiam primaevam chronicae formam a. 1158. sqq. mutasse statuit, dicere neglexit, quomodo factum sit, ut monachus S. Pantaleonis continuationem, non vero recensioem illorum annorum exscriberet. 8) E. gr. a. 1191. de obsidione Acconis, a. 1198. de duplici electione regum Philippi et Ottonis, de regis Richardi morte.

natali Domini computatus esset¹. Sed his non contentus sive idem sive alius eiusdem monasterii librarius iterum quaedam adiecit, alia omisit² et ita tertiam quasi chronicae recensioem instituit, quam in codice B servatam recentiore esse, his annis etiam codicum C cum A consensus docet³.

Inde ab a. 1200. vero Sancti Pantaleonis monachi, altera Chronicae regiae continuatione destituti, proprio Marte opus susceptum prosecuti sunt et hac sane parte non vulgarem laudem sibi paraverunt. Nam res tam Germanicas quam alibi gestas satis copiosa narratione exposuerunt; animo aequo, imperatoribus semper propenso, turbulentorum illorum temporum res memoriae tradiderunt, nonnullos quidem errores commiserunt vel minorem rei cognitionem probaverunt, in universum vero opus susceptum diligenter et laudabiliter executi sunt⁴. Non tamen unum eundemque auctorem ubique agnoscere licet, neque haec chronicae pars manum secundam evasit, quae eam non tam augere quam abbreviare studebat. Et triplicem quidem recensioem distinguamus oportet. Primae fragmenta brevia in

1) Ita a. 1194. 1198. Satis arbitrarie antea anni mutati sunt, a. 1148. 1151. 1154. etc. 2) a. 1181. de rebus in Graecia gestis. 3) Certe quae de annis regni Heinrici VI. in B leguntur codices C haud omisissent, si scripta invenissent. Minime igitur ex B fluxerunt, quod K. Pertz sibi persuasit. Exempla quae affert (p. 725. n. 12) hoc minime probant, quamvis lectionem codicis B quam pluribus locis meliorem esse ostendant. A. 1190. quidem C 2 p. in corruptum in pervim, sed minime C 1 (quem ex C 2 descriptum putavit Pertz); neque hic Dunodicam pro Dimodicam praebet. Eiusmodi corruptiones ex quovis codice nasci potuisse, vix est quod moneam. Maiorem dubitationem facere videtur locus a. 1189, ubi in B quod recte scriptum erat Ieonio correctum videmus Leonio, et hoc in utroque codice C legimus. Sed etiam A hoc praebet. Quare statuamus oportet, in primaevam chronicae recensioem hunc irrepsisse errorem; librarium codicis B, qui de Ieonio, neque vero de inaudito sane Leonio compertum habuit, recte illud scripsisse, sed qui codicem ad exemplar vetustius castigavit falsam lectionem restituisse. Nonnumquam B et C in falsis lectionibus concordant, e. gr. a. 1185. conversam pro eversam; 1187. ius appellatione pro ius appellationis, quod in B post correctum: ius in appellatione. Alibi C verum habent; a. 1189. B plurima omisit; postea ubi C hac pro ac ponunt perperam et hac scripsit; pro omnibus in B 1 librarius scripsit comitibus, post vocabulum illud addidit, ut perperam comitibus omnibus legatur. Notandum vero, quod a. 1198. agnomen Pium, quo B 1 Ottonem IV. honoravit, post erasum, in C 2 servatum esse, in C 1 vero pariter ac in A 2 desiderari. Attamen nemo A ex B derivare vellet. Locum a. 1181. in C additum post codici cuidam insertum esse, verba docere videntur in C 1 servata: quod in hac sceduli vel (seeduli?) sc. scriptum vel narratum est. 4) Cf. Böhmer p. XXXVI; Lehmann p. 60 sqq.

codice B 1 servata sunt, a bibliopega volumini compaginando adhibita, ideo procul dubio tamquam nullius pretii abiecta. Haec id praesertim habent peculiare, quod epistolae de expeditione Constantinopolitana a. 1204. scriptae epitomen tantum exhibent, praeterea quaedam alio ordine disponunt. Ceterum cum codicibus C 1 et 2 conveniunt, quare haec quoque folia littera C inscripsi. Illorum vero lectionem etiam hic codici B esse praeferendam, tum his fragmentis, tum litteris etiam alibi servatis¹, tum denique ipsa narrationis indole probatur². Ideo ex B eos descriptos esse, perperam multi statuerunt. Quod vero quaedam in C exstant, quae post margini codicis B 1 illata sunt, id eo factum esse puto, quod haec quoque libri pars iteratis curis exarata³, post vero ex uberiori exemplari sit emendata. Ceterum ne haec quidem continuatio per singulos annos confecta est⁴. Nihil vero obstat, quin priorem partem (a. 1200 sqq.) eidem auctori tribuamus, qui primus in S. Pantaleonis monasterio novum chronicon condendum suscepit; nam quod hic acerbius de Adolfo archiepiscopo iudicatum legimus⁵ quam in continuatione prima, cum haec tantum descripserit, illa ipse ex animo suo locutus sit, offendere nequit. Circa a. vero 1217. vel 1218. S. Pantaleonis monachum librum confecisse, probabile est. Illo enim anno C 1 de expeditione cruciferorum brevioris narrationis fragmentum servavit et mox quaedam iam ante relata repetivit; id quod ex duarum recensio-
num coniunctione perperam facta ortum videtur. Quae annis 1217—1219. narrantur

1) Cum litterarum de Constantinopoli expugnata compluria exstent exemplaria, lectio codicum C aliis ubique fere confirmatur. In altera Baldewini imperatoris B etiam longiorem omisit locum. 2) a. 1201. C habent: ad expugnandam Constantinopolim cum eo proficiscuntur; B: ad subdendam orientalem ecclesiam Romanae cum eo diriguntur; a. 1211. in B. de Sifrido archiepiscopo additur: et legatus a papa constitutus, quod tunc nondum erat; a. 1212. idem de Theoderico archiepiscopo Coloniensi deposito dicit: Romam progreditur, ubi per longum tempus demoratur. 3) Ita de quaternione eo statuerim qui iam p. 337—352. continet, fortasse etiam praecedente (p. 321—336). In illo, qui in medio a. 1203. incipit et usque ad a. 1216. historiam deducit, etiam aliam manum deprehendere mihi videor. Alia manu vero non semper alium auctorem indicari, manifestum est p. 360, ubi in excerptis ex Oliveri epistola manu mutata vel certe atramento diverso pergitur. 4) a. 1207 (per biennium), a. 1208. temporis post Philippum regem occisum, a. 1208 (transacto anno) anni 1209. mentio fit; res Albigenses a. 1210. ita narrantur, ut quae hoc anno et anno 1211. gesta sunt confundantur; a. 1216. res Anglicae etiam anni 1217. traduntur. Alia quae Lehmann p. 62 n. affert in recensione codicis B postea adiecta sunt; v. n. 3. 5) a. 1204. 1205; cf. Lehmann p. 60.

magnum partem ex relationibus sumta sunt, quae etiamnum in codicibus olim S. Pantaleonis exstant, anonymi et Oliveri scholastici. Haec postea addita esse, verisimile est. Inde ab a. 1220.¹ alius ut videtur huius coenobii monachus² historiam in ipso codice B 1 continuavit, quem scribendi ratio non semel mutata et plures emendationes eodem vel coaevo calamo factae iam autographum indicant; et quin codices C hac parte ab ipso pendeant³, non est quod dubitemus⁴. Quae cum ita sint, exemplar quod hi exprimunt hoc loco desiisse, in B 1 vero, recensione illa reiecta, alteram esse confectam et inde ab a. 1220. continuationem temporis decursu additam, quam illi (vel, ut rectius dicamus, archetypus codicum C) receperint, statuamus oportet. Qui primus annales produxit de rebus publicis parum habuit compertum et ab erroribus minime cavuit⁵. Annis vero 1224. sqq. res accuratius sunt expositae et multa memoria valde digna tradita, praesertim tempora et acta Engilberti archiepiscopi luculenter descripta. Quare inter pretiosissima historiae patriae monumenta hanc annalium partem recte referebant quicumque iis usi sunt. Aequo et cauto animo⁶ auctores, si tamen plures fuerunt⁷, de Fridrico imperatore, Heinrico rege, Honorio et Gregorio IX. papis, Conrado Marburgensi aliisque eius temporis viris iudicarunt, iusta ira nonnisi Engilberti archiepiscopi homicidas persecuti. Qui annos 1235—1237. copiosa narratione illu-

1) Ante hunc annum codicem B 1 esse confectum, inde intelligitur, quod tabula genealogica p. 226. ante Heinricum I. inserta iam prima manu continet Fridericum II. imperatorem, altera vero Heinricum (VII.) addit regem. 2) Quominus eundem habeamus qui a. 1200. sqq. scripsit, etiam eo impedimur, quod Albigenses iam non Beggini, sed haeretici Avionenses et Tolosani dicuntur a. 1225. Verba a. 1225: sicut historia docet priorem chronicae partem indicant. 3) In excerptis ex Oliveri epistola C nonnumquam meliorem lectionem servarunt, ideo ab a. demum 1220. ex codice B 1 fluxerunt. 4) Verba a. 1229. post ut postea patuit in B 1 in inferiore margine addita: quia culpis suis exigentibus postmodum a domno papa missus est in caveam in C transierunt, neque illic ex his postea suppleta esse probabile est. Quam plurima aliis erasis in B 1 scripta etiam C praebent; raro tantum servant quae in illo post deleta sunt; e. gr. a. 1233; vel omittunt post addita, a. 1237. 5) Satis acerbe iudicat Lehmann p. 64: 'Quae ad res patrias pertinent aut falsa aut vilissima sunt'. 6) Cf. a. 1233. de Conrado Marburgensi: si fas est dici nimis precipiti sententia. 7) Sermo fere idem. Anno 1236. Lucani versus affertur, a. 1217. eius epitaphium exhibetur. Variae manus complures scribas, non etiam auctores probant. Auctorem annorum 1229 sqq. cum Fridrico II. in Italia fuisse, id quod Böhmer, Fontes II, p. XXXV, statuit, recte in dubium vocavit Lehmann p. 66; a. 1231. referuntur quae ad praecedentem pertinent annum.

stravit, initio anni sequentis, Heinrici archiepiscopi morte fastis inlata, calamum deposuit.

Neque tamen monachi Sancti Pantaleonis tunc Chronicam regiam desinere passi sunt. Sed novam continuationem susceperunt, in codicibus D servatam, eamque non contemnendae auctoritatis monumentum, de quo qui in nostros usus editionem paravit V. Cl. Cardauns recte ita monuit¹: 'Auctori haud parvum ingenium, iudicium cautum, summam fidem inesse, nemo negabit. Raros errores, mendacia nulla lector inveniet, saepe ex varii generis monumentis, epistolis praesertim, illum hausisse, suo loco ostendemus. Historiam cum Germaniae, tum provinciae Rhenanae optime illustrat vel rebus Italicis nonnihil lucis affert. Quo magis dolendum, quod praemature egregio operi finem imposuerit'. Substitit vero in a. 1249, neque est cur dubitemus, quin unus idemque de his duodecim annis retulerit. Rebus quas narrat se fuisse aequalem, apertissime ostendit². A continuatione antecedente eo differt, quod 'sive in nativitate Domini sive in primordio mensis Ianuarii novi anni initium statuere videtur'; errore vero manifesto a. 1238. tribuit quae ad annum sequentem referenda erant, annalium exordio vero nullum annum praeponit, eo fortasse adductus, quod continuatio illa iam Heinrici mortem (26. Mart. 1238) retulerat. 'Conradi vero electionem desiderabis, quod illi tribuas qui post multos annos hos annales Chronicae praesulum inseruit'. Certe opus grande longius deducere auctori propositum fuit, qui monachum Sancti Pantaleonis apertis verbis se profitetur³. Hoc igitur monasterium de historia patria optime meritum esse, praedicemus oportet.

Chronica regia, saepius, ut vidimus, descripta, vix tamen archiepiscopatus Coloniensis fines egressa esse videtur⁴. Exemplar unum in usus ecclesiae S. Mariae Aquisgranensis saeculo XII. paratum novimus, et iam in Annalibus Aquensibus Chronicae regiae excerpta agnosci possunt⁵. Primae partis 920—1162. in linguam vernaculam translatio a Witkint quodam fratre ut videtur ordinis S. Iohannis⁶ confecta et praefatione rhythmica ornata exstat in cod.

1) Cf. etiam dissertationem eius in 'Archiv f. d. Geschichte des Niederrheins N. F.' II, p. 197 sqq. 2) a. 1243: Castrum amplissimum videre nostris temporibus deiectum terre equari. Quae annalibus addita sunt de Conrado archiepiscopo, quamvis illis, ut videtur, aliena, annis 1250. vel 1251. scripta esse, recte V. Cl. Cardauns statuere videtur. Idem Scheffer-Boichorst, Hist. Z. XXIX, p. 451, ex loco a. 1249. probare conatus est. 3) a. 1242: abbas monasterii nostri S. Pantaleonis. 4) Chronicam regiam non in chronico universali Saxonico exscriptam esse, Weiland docuit, 'Forschungen' XIII, p. 161 sqq.; cf. 'D. Chron.' II, p. 32 n. 2. 5) V. supra p. x. 6) v. 85. et 98. hoc indicant.

Lipsiensi supra memorato, de cuius origine nihil constat (edit. Eccard, Corp. I, p. 946 sqq.). Qui catalogos archiepiscoporum Coloniensium confecerunt, Caesarius Heisterbacensis alii, ea usque ad a. 1237. usi sunt. Etiam maiorem ex illa fructum sibi paravit Chronica praesulum Coloniensium saec. XIV. exeunte composita¹; auctor vero chronici germanici saec. XV. ex. compositi ut prelo subiiceretur (Cronica van der hilliger stat van Coellen) vix ad hunc uberem et sincerum rerum Coloniensium fontem ascendit².

Diu sane latuit, et sensim sensimque singulae partes e tenebris erutae sunt. Primus Freherus pretiosissimam partem (a. 1162—1237) ex codice Lipsiensi³, tunc Stephani Broelmanni I. C. Coloniensis, publici iuris fecit (SS. rer. Germ. I, p. 239; ed. 3. cur. Struvio p. 335); annos 964—1162. ex apographo codicis Romani⁴, quod inter Schannati schedas reperit, Würdtwein (Nova subs. dipl. XIII, p. 1 sqq.) imprimi fecit; integram chronicae in monasterio S. Pantaleonis compositae partem priorem ad a. 1162. Eccardus vulgavit (Corp. hist. I, p. 683 sqq.), separatam et rebus narratis partim supparem narrationem se reperisse opinatus. Ex Frehero Böhmer annos 1198. sqq. Fontium Volumini II. inseruit (p. 329 sqq.), priorem vero partem inde ab a. 1106. et fragmenta quaedam ex codice Guelferbytano Vol. III (p. 408 sqq.) dedit. Codice A 1 a G. H. Pertz feliciter invento, prodiit editio filii Karoli Pertz (SS. XVII), cui etiam codices Guelferbytani (B 1, olim a me collatus, et A 3), Vaticanus (C 1) et Bruxellensis (C 2) adhibiti sunt, neque tamen iustis votis satisfecit. Continuationem ultimam primus ex codice Wirceburgensi (D 1) edidit V. Cl. Huber (Böhmer, Fontes IV, p. 470 sqq.), post eum V. Cl. Cardauns (SS. XXII); secundam ex cod. Vindobonensi nuper proposui (SS. XXIV). — Versionem Germanicam annorum 1106—1237. debemus C. Platner ('Geschichtschreiber der D. Vorzeit. XIII. Jahrh.' Vol. III).

Novam editionem ita institui, ut duas tantum ubique distinguerem recensiones, quales usque ad a. 1106.

1) Eckertz I, p. 24: prout hec et alia hanc historiam contingentia in superioribus, scilicet in cronicis imperatorum sub temporibus Philippi secundi et Ottonis quarti Romanorum regum plenius continentur. Quo de loco cf. Lehmann p. 28.

2) Cardauns, 'Städtechr. Cöln' I, p. LXXXII; II, p. 232. 3) Minus recte K. Pertz contendit: ex cod. Guelferbytano, quem Eccardus falso Broelmannianum dixit. 4) Non eodem, ut Pertz voluit, qui nunc in bibliotheca Berolinensi adservatur (C 1*; v. Lehmann p. 3), sed certe eiusdem originis, cum etiam graviores errores (a. 1001: ante altare sed modo in choro pro: ante altare Sancte Marie in choro) communes habeant.

codices C 1 et B 1 (C 2), a. 1106—1199. codices A et B, postea C et B praebent; alibi recensioem C, quae inter A et B mediam partem tenet, cum ea coniungerem, ad quam propius accedit. Codicum A 1 et B 1 integram, A 2 et C 1 et 2 negligenter exaratorum praecipuam tantum lectionis varietatem proposui, annotationes vero eas addidi, quae fontes, quotquot innotuerunt, indicant, tempora accuratius definiunt et errores ab auctoribus commissos breviter exponunt; in quibus conficiendis quae VV. Cll. Lehmann, Platner, Scheffer-Boichorst, Cardauns, Arndt, O. Abel, Winkelmann alii exhibuerunt magno usui mihi fuisse, grato animo profiteor.

Appendicis loco adieci monumenta breviora tam historiam Coloniensem s. XII. et XIII. quam Chronicae regiae ut ita dicam natales et fata illustrantia.

I. Versionis Germanicae praefationem ex cod. Lipsiensi (B 2) descripsi.

II. Annales S. Gereonis Colonienses ex codice nunc tabularii regii Dusseldorfiensis primum editi 'Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande' XII, p. 154; XIV, p. 12, post a Böhmer inter Fontes III, p. 399. recepti, a b. m. G. H. Pertz vero ex ipso codice descripti *Scriptorum* t. XVI, p. 733. prodierunt.

III. Fragmenta Chronici rhytmici post a. 1260. Coloniae procul dubio confecti, quamvis nimis lacera, ex nova editione SS. XXV, p. 369 sqq. sumsi, quae folia A et B in archivo Dusseldorfiensi, C in bibliotheca Berolinensi asservata quam accuratissime expressit neque ea neglexit quae priores editores G. H. Pertz ('Ueber eine Rheinische Chronik des 13. Jahrhunderts', 1855) et Deycks (ap. Lacomblet, 'Archiv für die Geschichte des Niederrheins' II, 1857) legere vel restituere conati sunt. Multa iniuria temporum esse amissa vel in foliis illis deleta, sane dolendum est, cum auctor praesertim de rebus urbanis complura alias incognita tradiderit.

IV. *Dialogus* inter laicum et clericum, a. 1206. scriptus, ut causam Brunonis archiepiscopi contra Adulfum electi defenderet, nonnulla continet rebus eius temporis cognoscendis et diiudicandis utilia. Edidit eum Böhmer, Fontes III, p. 400 sqq., ex codice olim monasterii Campi S. Mariae, nunc bibliothecae regiae Berolinensis Lat. 50^b in 8, ubi inter epistolas Innocentii III. ad litem Coloniensem spectantes fol. 137'—141. legitur. Eundem ipse excussi, sed scribae errores mox alia manu correctos adnotare nolui.

V. Ex epistolis Guiberti Gemblacensis ad Philippum archiepiscopum Coloniensem quaedam exscripsi ex codice Bruxellensi nr. 5387, auctoris ut videtur autographo, de quo v. Bethmann, 'Arch.' VIII, p. 495. Alias duas collectiones

ibidem servatas nr. 1381—1392. et nr. 5535. descripsit de Reiffenberg, 'Annuaire' VII, p. 59. 69. Paucas tantum (26) easque plerumque decurtatas edidit Martene, Coll. I, p. 916 sqq.

VI. Oliveri relatio de expugnatione Damiatae ex duabus epistolis ad Colonienses datis, ut videtur, confecta, a libro post edito, prima praesertim parte, diversa, exstat in codice olim S. Pantaleonis, nunc Guelferbytano inter Gudianos nr. 131, fol. 5—17, manu s. XIII. inc. scripta. De qua cf. quae disseruit Zarncke, 'SB. d. Sächs. Ges. d. Wiss.' 1875, p. 139 sqq., qui tamen Annalium auctorem hoc usum esse exemplari minus recte monuit. Nam non paucis locis propius ad ipsam epistolam accedunt a Gelenio (*Vindex libertatis eccl. et martyr S. Engelbertus* p. 329. et Bongarsio, *Gesta Dei* p. 1185) editam. Exscripsit V. Cl. Krusch. Gelenii (G) et Eccardi (Corp. hist. II) lectiones eas tantum attuli quae ad hanc emendandam recensionem facere videbantur; ultimae parti quaedam ex sequenti libro subieci.

VII. Codex Lugdunensis inter Vossianos nr. 95, fol. chart. et membr. s. XV, historiam brevem expeditionum in Terram Sanctam a. 1217—1219. susceptarum continet. Primam eius partem, quae de rebus in Portugalia gestis agit, cum Annalibus Coloniensibus arta necessitudine coniunctam esse, Röhricht docuit ('Forschungen z. D. G.' XVI, p. 153). Sed neutra narratio ex altera descripta esse potest, sed ambae ad communem fontem redeunt, relationem procul dubio tunc scriptam. Quae tam in rebus narrandis quam in singulis quibusdam verbis cum carmine a Gosvino de expugnatione castri Alcacer confecto convenit, multa vero habet ab hoc aliena et accuratius expressa. Quare minime carmen in relatione ista adhibitum¹, sed utrumque opus eidem essetribuendum², recte statuere mihi videor. Altera parte historia expugnationis urbis Damiatae narratur, et ipsa ex Oliveri epistolis hausta, sed ita, ut quae cum earum prima conveniunt multa praebeant peculiariora et nonnulla prorsus nova. Ideo aliud eius exemplar auctori ad manus fuisse, statuamus oportet. Quis ille fuerit, ne coniectare quidem ausim. Nonnumquam testem ocularem se indicare videtur; alibi vero narrationem arbitrarie mutavit,

1) Röhricht, 'Forsch.' l. l. p. 148 n., hoc in Annalibus Coloniensibus exscriptum putavit. 2) Quae iam K. Pertz versibus heroicis scripta esse monuit, in carmine haud occurrunt, sed eundem auctorem poeticae locutioni assuetum probant. Alia, ut auriferus Tagus in utroque libro leguntur. Neque brevior dicendi ratio in carmine notanda ob stare videtur.

immo aperte depravavit. Nonnumquam propius ad Chronicam regiam accedit, ita ut de eodem auctore cogitare possis. Quare ea saltem cum lectoribus communicare placuit quae ex fontibus deperditis hausta sunt.

VIII. Etiam Gosvini carmen, in Scriptoribus rerum Portugalensium (Portugaliae monumenta I, p. 102) nuper iterum editum, inter nostrates vero numquam publico iuri datum, addere placuit. Auctorem inter cruce signatos, quorum gesta celebrantur, quaerendum esse, editor recte procul dubio monuit; id quod non solum nomine Hispanis haud usitato, sed praesertim iis comprobatur quae cum relatione supra indicata communia habet. Episcopo vero Ulixibonensi Suerio dedicatum est. Ipsius et auctoris nomina litteris initialibus 15 partium, in quas carmen divisum est, indicantur.

IX. Ultimum tenet locum Martini Continuatio Coloniensis, quam nondum editam neque proximis annis in Scriptorum collectione edendam hic proponendam duxi. De qua V. Cl. Cardauns, qui editionem paravit, ita monuit:

Huius historiae unicus exstat codex, olim monasterii Sanctae Crucis in Lysagora, in palatinatu Sandomiriensi, tum bibliothecae illustrissimi comitis Augusti Potocki Wilanowianae; ubi eum Wilhelmus Arndt in itinere suo Polonico feliciter detexit, ipsumque Berolinum transmissum a. 1865. exscripsit. Est chartaceus in folio, signatus nr. 2, saeculi XIV. Continet a) f. 1. Martini Oppaviensis chronicam, quam in verba: rex etiam Navarie, qui infirmus de Affrica processerat, in Siciliam veniens defunctus est exeuntem, statim excipit historia nostra fol. 173—179; b) f. 179. Catalogum archiepiscoporum Coloniensium (de quo v. SS. XXIV, p. 334); c) f. 188. Hodoeporicon ad Terram Sanctam per nobilem militem Gwilhelmum Boldensele; d) f. 201. Presbyteri Iohannis epistolam ad Emmanuelem gubernatorem Hierosolymae; e) f. 203. Iacobi de Vitriaco Aconensis episcopi historiam Hierosolymitanam; f) f. 259. Patriarchae Constantinopolitani descriptionem Terrae Sanctae; g) f. 274. Boguphali episcopi Poznaniensis (rectius: Glodislai cognomento Blasco custodis Poznaniensis) chronicon Polonorum; h) f. 330. Anonymi archidiaconi Gneznensis Chronicam Cracoviae et diversorum Poloniae annalium fragmenta.

De auctore historiae nostrae vix constat, nisi quod Coloniae videtur vixisse. Librum anno 1326. subsistentem non post annum 1330. esse compositum, arguunt verba, quibus utitur auctor de Friderico rege per Ludovicum adversarium ex vinculis dimisso: quam pollicitacionem Fridericus extunc usque nunc efficaciter exequitur. Praeter

Martini chronicon, quod continuavit, adhibuit quoque ad opus suum instruendum Continuationem pontificum Romanam. Alia ex continuatione quadam annalium in monasterio S. Pantaleonis scriptorum sumta putarim. Sane haud exigui pretii est aestimanda haec historia, quippe quae non solum ad res Colonienses melius cognoscendas, sed etiam ad universalem, ut ita dicam, saeculi decimi tertii exeuntis decimique quarti ineuntis historiam elucidandam valeat.

Multa ex nostro deprompserunt Chronica praesulum Coloniensium et Chronica quorundam regum ac imperatorum Romanorum, quibus in restituendis verbis nonnumquam uti licuit. Versio Germanica in chronico vernacula lingua scripto codicis Monacensis Germ. nr. 691. legitur¹. Soldani epistolam Clementi V. papae directam continet etiam codex bibliothecae gymnasii ad Sanctum Marcellum Coloniae, signatus: Codd. in 4° nr. 169, saec. XIV. Hoc et ad corrigendum et ad supplendum textum codicis Wilanowiani usus sum signando eum 2.'

Haec iam uno volumine coniuncta omnibus qui in historia sive Coloniensi sive universali medii aevi tractanda versantur grata fore confido.

1) Cf. 'Städtechroniken'. Cöln III, p. 962 (I, p. LXXIV).

Dabam Berolini d. 29. Decembris 1879.

G. Waitz.